

**NOAM
CHOMSKY**
KDO VLÁDNE
SVĚTU?

KAROLINUM

POLITEIA

Kdo vládne světu?

Noam Chomsky

Z anglického originálu Who Rules the World?,
vydaného nakladatelstvím Metropolitan Books,
Henry Holt and Company v roce 2016,
přeložili Čestmír Pelikán a Jaroslav Fiala

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Redakce Jana Jindrová
Grafická úprava Jan Šerých
Spolupráce na překladu (kap. 1-3, 8) Alžběta Franková
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

© Univerzita Karlova, 2019

© L. Valéria Galvão-Wasserman-Chomsky, 2016

Translation © Čestmír Pelikán, Jaroslav Fiala
(kap. 1-3, 8), 2019

ISBN 978-80-246-3626-9

ISBN 978-80-246-4347-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

- 7 ÚVOD
- 12 KAPITOLA PRVNÍ
Navrácená odpovědnost intelektuálů
- 30 KAPITOLA DRUHÁ
Teroristé, po kterých pátrá celý svět
- 41 KAPITOLA TŘETÍ
Záznamy o mučení a ztráta historické paměti
- 57 KAPITOLA ČTVRTÁ
Neviditelná ruka moci
- 73 KAPITOLA PÁTÁ
Americký úpadek: příčiny a následky
- 85 KAPITOLA ŠESTÁ
Je Amerika minulostí?
- 104 KAPITOLA SEDMÁ
Magna charta, její osud a náš osud
- 123 KAPITOLA OSMÁ
Týden, kdy se zastavila Země
- 140 KAPITOLA DEVÁTÁ
Dohody z Osla: jejich kontext a jejich následky

- 154 KAPITOLA DESÁTÁ
Předvečer zničení
- 162 KAPITOLA JEDENÁCTÁ
Izrael – Palestina: reálné možnosti
- 171 KAPITOLA DVANÁCTÁ
„Nic pro jiné lidi“: třídní válka ve Spojených státech
- 178 KAPITOLA TŘINÁCTÁ
Čí bezpečnost? Jak Washington chrání sebe a korporátní sektor
- 193 KAPITOLA ČTRNÁCTÁ
Ukrutnost
- 213 KAPITOLA PATNÁCTÁ
Kolik minut zbývá do půlnoci?
- 224 KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ
Zastavení palby, při němž se nikdy nezastaví násilnosti
- 234 KAPITOLA SEDMNÁCTÁ
USA jsou přední teroristický stát
- 239 KAPITOLA OSMNÁCTÁ
Obamův historický krok
- 246 KAPITOLA DEVATENÁCTÁ
„Dva způsoby výkladu“
- 251 KAPITOLA DVACÁTÁ
Jeden den v životě čtenáře *New York Times*
- 256 KAPITOLA DVACÁTÁ PRVNÍ
„Íránská hrozba“: kdo je největším nebezpečím
pro světový mír?
- 271 KAPITOLA DVACÁTÁ DRUHÁ
Hodiny posledního soudu
- 283 KAPITOLA DVACÁTÁ TŘETÍ
Pánové lidstva
- 306 DOSLOV KE DRUHÉMU ANGLICKÉMU VYDÁNÍ
- 316 REJSTŘÍK

ÚVOD

Na otázku, kterou klade titul této knihy, neexistuje jednoduchá a definitivní odpověď. Svět je příliš různorodý a komplexní, než aby to bylo možné. Není však těžké rozpoznat výrazné rozdíly ve schopnostech zasahovat do světových událostí a identifikovat významné a vlivné aktéry.

Od konce druhé světové války měly USA mezi ostatními státy postavení prvního, jemuž není rovno, a je tomu tak i nadále. Do značné míry tak stále určují podmínky globálního diskurzu, jenž zahrnuje témata jako izraelsko-palestinský konflikt, Írán, Latinská Amerika, „válka proti terorismu“, mezinárodní ekonomická organizace, právo a spravedlnost a další podobné věci až po tu nejzazší otázku, již je problém přežití civilizace (jaderná válka a destrukce životního prostředí). Moc Spojených států však od chvíle, kdy dosáhla svého bezprecedentního vrcholu v roce 1945, slábne. A při tomto nevyhnutelném úpadku je Washington do jisté míry nucen v rámci „faktické světové nadvlády“ sdílet svou moc s ostatními „vládci univerza“ – abychom si vypůjčili termíny z ekonomického tisku, z jeho zpravodajství o vůdčích kapitalistických

mocnostech (státech G7) – spolu s institucemi, které v „nové imperiální době“ kontrolují, jako jsou Mezinárodní měnový fond a Světová obchodní organizace.¹

„Vládci univerza“ jsou pochopitelně velmi vzdáleni tomu, aby reprezentovali obyvatelstvo dominantních mocností. Dokonce i v těch nejdemokratičtějších státech má obyvatelstvo pouze omezený vliv na politická rozhodnutí. Prominentní výzkumy ve Spojených státech přinesly přesvědčivé důkazy o tom, že „ekonomické elity a organizované skupiny zastupující obchodní zájmy mají samy o sobě podstatný vliv na vládu USA, zatímco faktický vliv průměrných občanů a masových zájmových skupin je nepatrný, nebo vůbec žádný“. Autoři výzkumů dospěli k závěrům, že jejich studie „poskytují dostatečnou oporu teoriím o nadvládě ekonomických elit a teoriím o předpojaté pluralitě, ale nikoli teoriím o většinové volební demokracii nebo většinové pluralitě“. Jiné studie prokázaly, že naprostá většina populace na nejnižších příčkách žebříčků příjmů a bohatství je ve skutečnosti z politického systému vyloučena, jejich názory a postoje jsou volenými zastupiteli ignorovány, zatímco úzká vrstva na vrcholu žebříčku má ohromný vliv; a že financování volebních kampaní již dlouho představuje pozoruhodně přesnou předpověď budoucích politických rozhodnutí.²

Jedním z důsledků je takzvaná volební apatie: vůbec se neobtěžovat jít volit. Tento postoj má významnou třídní korelaci. Pravděpodobné důvody byly diskutovány již před třiceti pěti lety jedním z předních odborníků na volební politiku, Walterem Deanem Burnhamem. Ten viděl souvislost mezi neúčastí na volbách a „zásadní komparativní zvláštností amerického politického systému: totální absencí masové so-

1 James Morgan, ekonomický korespondent BBC, *Financial Times*, 25.–26. dubna 1992.

2 Martin Gilens – Benjamin Page: Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups and Average Citizens, *Perspectives on Politics* 12, č. 3 (2014); Martin Gilens: *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America*, Princeton University Press 2010; Larry Bartels: *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*, Princeton University Press 2008; Thomas Ferguson: *Golden Rule: The Investment Theory of Party Competition and the Logic of Money-Driven Political Systems*, University of Chicago Press 1995.

cialistické či dělnické strany jako organizovaného účastníka soutěže na volebním trhu“, což, jak tvrdil, odpovídá za většinu „třídně ovlivněné neúčasti na volbách“, stejně jako za bagatelizaci politických možností, jež by mohly být podporovány většinovou populací, ale odporují zájmům elity. Výzkumy sahají až do současnosti. V detailní analýze voleb z roku 2014 Walter Burnham a Thomas Ferguson ukazují, že počty voličů „připomínají počátky 19. století“, kdy bylo volební právo prakticky omezeno na svobodné a majetné muže. Dospívají k závěru, že „jak přímé volební průzkumy, tak zdravý rozum potvrzují, že obrovské množství Američanů nyní nedůvěřuje ani jedné z obou hlavních politických stran a jejich dlouhodobé vyhlídky jsou v čím dál větší míře znepokojivé. Mnozí jsou přesvědčeni, že politiku kontrolují zájmy hrstky mocných. Žádají účinná opatření, která by zvrátila dlouhodobý ekonomický úpadek a odstranila ekonomickou nerovnost, ale nic z toho jim v požadované míře nenabídne ani jedna ze dvou hlavních amerických, penězi poháněných politických stran. Pravděpodobně to pouze urychlí rozpad politického systému, který byl zřetelný již při kongresových volbách v roce 2014.“³

V Evropě není úpadek demokracie o nic méně nápadný, neboť rozhodování o zásadních otázkách se přesouvá do rukou bruselské byrokracie a finančních mocností, které do značné míry reprezentuje. Jejich opovržení demokracií se plně projevilo v červnu 2015 v jejich zběsilé reakci na samu myšlenku, že by řecký lid mohl mít hlas při určování osudu tamější společnosti, otřesené brutální politikou úsporných opatření trojky – Evropské komise, Evropské centrální banky a Mezinárodního měnového fondu (zvláště politických představitelů MMF, nikoli jeho ekonomů, kteří byli kritičtí k takové destruktivní politice). Tato úsporná politika byla Řecku vnucena údajně za účelem snížení státního dluhu. Ve skutečnosti ale vedla ve srovnání s tvorbou HDP ke zvýšení dluhu, zatímco řecká sociální struktura byla rozcupována na kousky a Řecko slouži-

3 W. Burnham in Thomas Ferguson – Joel Rogers (ed.): *Hidden Election*, New York: Random House 1981. W. B. Burnham – T. Ferguson: *Americans Are Sick to Death of Both Parties: Why Our Politics Is in Worse Shape Than We Thought*, *AlterNet* 17. prosince 2014 (online), www.alternet.org.

lo jako trychtýř pro přelévání peněz na záchranu do francouzských a německých bank, které poskytly riskantní půjčky.

Je tu několik překvapení. Třídní válka, typicky jednostranná, má dlouhou a hořkou historii. Na úsvitu moderní éry kapitalistických států odsoudil Adam Smith „pány lidstva“ své doby, „obchodníky a majitele manufaktur“ v Anglii, kteří byli „zdaleka nejvýznamnějšími architekty“ politiky a kteří ujišťovali, že jejich vlastní zájmy se „mimořádně podílejí“ na jakkoli „závažných“ účincích na ostatní (oběti jejich „kruté nespravedlnosti“ se nacházely především v cizině, ale patřilo mezi ně také velké množství anglické populace). Neoliberální éra poslední generace k tomuto klasickému obrazu přispěla svou vlastní troškou, s pány pocházejícími z nejvyšších pozic stále více monopolizovaných ekonomik, gargantuovských a často predátorských finančních institucí, nadnárodních korporací chráněných státní mocí a s politickými figurami, které do značné míry reprezentují jejich zájmy.

Mezitím jen stěží mine den beze zpráv o zlověstných vědeckých objevech týkajících se postupující destrukce životního prostředí. Není příliš příjemné číst, že „ve středních zeměpisných šířkách severní polokoule rostou průměrné teploty tempem, které odpovídá posunu směrem na jih o 10 metrů každý den“, tempem „asi stokrát rychlejším než největší klimatická změna, kterou můžeme v geologických záznamech pozorovat“ – a možná dokonce tisíckrát rychlejší, podle jiné technické studie.⁴

Neméně ponurá je rostoucí hrozba jaderné války. Dobře informovaný bývalý tajemník ministerstva obrany William Perry považuje „dnes pravděpodobnost jaderné katastrofy za vyšší“ než během studené války, kdy se možnost úniku před nepředstavitelným neštěstím rovnala téměř zázraku. Mezitím největší mocnosti zarputile sledují své programy „národní nejistoty“, podle výstižného vyjádření dlouholetého analytika CIA Melvina Goodmana. Perry je také jedním z odborníků, kteří vyzvali prezidenta Obamu, aby „odmítl novou řízenou střelu

4 Ken Caldeira: Stop Emissions, *MIT Technology Review* 119, č. 1 (2016); *Current Pace of Environmental Change Is Unprecedented in Earth's History*, tisková zpráva, University of Bristol, 4. ledna 2016, týž den publikováno na stránkách *Nature Geoscience*, www.bristol.ac.uk/news/2016.

s plochou dráhou letu“, jadernou zbraň s přesnějším naváděním na cíl a s nižší silou exploze, která by mohla vyvolat „omezenou jadernou válku“, rychle eskalující díky své dobře známé dynamice v naprostou katastrofu. Ještě horší je, že nové řízené střely existují jak v jaderných, tak v nejaderných variantách, takže „nepřítel může v případě útoku předpokládat tu horší variantu, zareagovat přehnaně a zahájit jadernou válku“. Existuje však jen málo důvodů, proč bychom měli očekávat, že této rady bude uposlechnuto, jelikož Pentagonem plánované navýšení jaderných zbrojních systémů v hodnotě tří bilionů dolarů postupuje rychle vpřed, zatímco menší mocnosti podnikají své vlastní kroky k Armagedonu.⁵

Zdá se mi, že výše uvedené poznámky načrtávají dostatečně zblízka obsazení hlavních postav. Následující kapitoly se snaží prozkoumat otázku, kdo vládne světu, jak tito vládci ve svém úsilí postupují a kam to všechno vede – a také jak mohou „základní populace“, abychom si vypůjčili užitečný výraz Thorsteina Veblena, doufat, že překonají moc obchodu a nacionalistické doktríny a budou, podle svých vlastních slov, „živé a schopné žít“.

Nezbývá mnoho času.

5 Julian Borger: Nuclear Weapons Risk Greater Than in Cold War, Says ExPentagon Chief, *Guardian*, 7. ledna 2016; William Broad - David Sanger: As U.S. Modernizes Nuclear Weapons, 'Smaller' Leaves Some Uneasy, *New York Times*, 12. ledna 2016.

KAPITOLA PRVNÍ

**NAVRÁCENÁ ODPOVĚDNOST
INTELEKTUÁLŮ**

Dříve než se zamyslíme nad odpovědností intelektuálů, měli bychom si objasnit význam samotného pojmu intelektuál.

Termín „intelektuál“ se v moderním slova smyslu dostal do širšího povědomí v souvislosti s proslulým *Manifestem intelektuálů* z roku 1898. Jeho autoři, takzvaní dreyfusovci, byli inspirováni otevřeným dopisem, který napsal Emil Zola tehdejšímu francouzskému prezidentovi. Podobně jako Zola i oni kritizovali nespravedlivé obvinění dělostřeleckého důstojníka Alfreda Dreyfuse z vlastizrady a následující snahu francouzské armády celou záležitost zamést pod koberec. Postoj dreyfusovců dodnes v lidech vyvolává poněkud idealizovanou představu o intelektuálech, kteří hájí spravedlnost a chovají se statečně a zásadově při střetu s mocí. Ve své době však byli vnímáni odlišně. Co se týče akademických kruhů, dreyfusovci byli v menšině a tvrdě je odsuzovali zástupci hlavního proudu – zejména prominentní postavy patřící k „nesmrtelným osobnostem silně protidreyfusovsky naladěné Francouzské akademie věd“, jak píše sociolog Steven Lukes. Podle spisovatele, politika a předního Dreyfusova odpůrce Maurice Barrè-

se byli dreyfusovci pouze „anarchisté z přednáškových sálů“. Další z nesmrtelných osobností, Ferdinand Brunetière, tvrdil, že již samotné slovo „intelektuál“ je synonymem pro „ty nejsměšnější excentriky naší doby – přesněji řečeno, pro samolibou povýšenost spisovatelů, vědců, profesorů a filologů, kteří zastávají role nadlidí“ a troufají si „považovat naše generály za hlupáky, společenské instituce za absurdní a naše tradice za nezdravé“.⁶

Kdo vlastně byli intelektuálové? Menšina inspirovaná Zolou (který byl odsouzený za pomluvy a nakonec odešel ze země)? Anebo nesmrtelné postavy Francouzské akademie věd? S touto otázkou se v té či oné podobě setkáváme napříč historií.

DVĚ SKUPINY INTELEKTUÁLŮ

Jednu z možných odpovědí přinesla první světová válka, kdy přední intelektuálové všech zneprátených stran nadšeně hájili své domovské státy. Například v *Manifestu třiadevadesáti německých intelektuálů* významné osobnosti jedné z nejosvícenějších zemí světa vyzvali Západ, aby „v nás měl důvěru“. „Věřte, že povedeme tuto válku až do konce jako civilizovaný národ, pro který je dědictví Goetha, Beethovena a Kanta stejně posvátné jako jeho vlastní domovy a krby.“⁷ Jejich protějšky z nepřátelské strany intelektuální barikády se jim vyrovnaly v entuziasmu a nadto je předčily v sebechvále. V americkém magazínu *The New Republic* prohlásili, že „rozhodující práci na válečném poli odvedla ... skupina, která musí být pochopitelně, byť trochu nepřesně, označována jako intelektuálové“. Tito pokrokoví lidé věřili, že Spojené státy vstoupily do války „poté, co moudřejší členové naší společnosti vše co nejdůkladněji promysleli a dospěli ke konečnému morálnímu verdiktu“. Ve skutečnosti však jen podlehli výmyslům britského ministerstva informací, které se snažilo „ovlivňovat uvažování větši-

6 Steven Lukes: *Emile Durkheim. His Life and Work*, Palo Alto, CA: Stanford University Press 1973, s. 335.

7 *Manifesto of the Ninety-Three German Intellectuals to the Civilized World*, 1914, World War I Document Archive (online), www.gwpda.org.

nové populace“. Především se mu ale povedlo ovlivnit myšlení amerických pokrokových intelektuálů, kteří pomáhali vybičovat válečné nadšení v jinak dost pacifistické zemi.⁸ Například na filozofa Johna Deweyho učinila dojem skvělá „psychologicko-výchovná lekce“ války, jež dokázala, že lidské bytosti – přesněji řečeno „inteligentnější členové společnosti“ – mohou „vzít věci do vlastních rukou a rozvážně a chytře ... usilovat o dosažení stanovených cílů“.⁹ (Trvalo jen pár let a Dewey se změnil z odpovědného intelektuála na „anarchistu z přednáškového sálu“, protože kritizoval „nesvobodný tisk“ a vyjádřil pochybnosti, „do jaké míry je možná intelektuální svoboda a společenská odpovědnost ve stávajícím ekonomickém systému“.)¹⁰

Samozřejmě, že ne každý se postavil do řady tak poslušně. Osobnosti jako Bertrand Russell, Eugene Debs, Rosa Luxemburgová či Karl Liebknecht skončily – podobně jako Zola – před soudem. Debs byl potrestán zvláště tvrdě – dostal deset let za to, že zpochybnil rozhodnutí prezidenta Wilsona vést „válku za demokracii a lidská práva“. Wilson odmítl udělit Debsovi amnestii dokonce i po skončení první světové války a obměkčit se nechal teprve jeho nástupce, prezident Harding. Jiní intelektuálové jako třeba Thorstein Veblen byli šikanováni, třebaže s nimi nebylo nakládáno tak přísně; Veblen přišel o místo v Úřadu pro kontrolu potravin poté, co zveřejnil zprávu o tom, že akutní nedostatek pracovních sil na venkově lze vyřešit tak, že prezident Wilson zastaví pronásledování pracujících z odborové organizace Průmysloví dělníci světa (Industrial Workers of the World). Publicista Randolph Bourne byl pro změnu vyhozen z progresivních časopisů poté, co kritizoval „ligu benevolentně imperialistických národů“ a jejich nadšené válečné úsilí.¹¹

Zvyk chválit a trestat je v dějinách dobře známý: ti, kteří stojí v řadě a slouží státní politice, se dočkají pochvaly od

8 Who Willed American Participation, *New Republic*, 14. dubna 1917, s. 308-310.

9 John Dewey: *The Middle Works of John Dewey, Vol. 11, 1899-1924: Journal Articles, Essays, and Miscellany Published in the 1918-1924 Period*, ed. Jo Ann Boydston, Carbondale: Southern Illinois University 1980, s. 81-82.

10 Tamtéž, s. 270.

11 Randolph Bourne: *Twilight of Idols, Seven Arts*, říjen 1917, s. 688-702.

intelektuálních elit, kdežto ti, kteří jsou neposlušní, obvykle čelí trestům.

V následujících letech přední akademici definovali obě kategorie intelektuálů ještě přímočařejší. Směšní excentrici se dnes nazývají „hodnotově orientovaní intelektuálové“ a představují „výzvu pro demokratickou vládu, která je přinejmenším potenciálně stejně vážná jako hrozba, kterou v minulosti pro demokracii představovaly aristokratické kliky, fašistická hnutí a komunistické strany“.

Tito nebezpeční tvorové se kromě jiných přečinů „věnují znevažování vládců a zpochybňování autorit“, a dokonce napadají instituce odpovědné za „indoktrinaci mládeže“. Někteří – jako výše zmíněný Bourne – klesnou tak „hluboko“, že zpochybňují ušlechtilé válečné cíle. O kritiku těchto darebáků, kteří napadají autority a zavedený řád, se pokusili také učenci z takzvané Trilaterální komise (z jejíž členů byla složena velká část administrativy prezidenta Jimmyho Cartera) ve studii *Krise demokracie*. V souladu s pokrokovými vzdělanci z první světové války rozšířili představu o „intelektuálech“ za obzor již zmíněného Ferdinanda Brunetièra a zahrnuli do ní i o něco lepší sortu: takzvané technokratické a politicky orientované intelektuály. To znamená odpovědné a seriózní myslitele, kteří jsou oddáni konstruktivní politické práci v rámci zavedených institucí a zajišťují indoktrinaci mladých lidí.¹²

Vzdělavcům z Trilaterální komise dělala starosti především „demokratický exces“ v „problémových“ šedesátých letech. Určité skupiny populace, které byly za normálních okolností pasivní, totiž tehdy vstoupily do politické arény, aby bojovaly za své zájmy. Šlo o nejrůznější menšiny, ženy, mladé a staré lidi, pracující..., jinými slovy o ty části společnosti, které se někdy označují termínem „zvláštní zájmy“. Tyto „zájmy“ měly být odlišné od zájmů těch, které Adam Smith nazval výrazem „pánové lidstva“. To znamená, že se měly lišit od zájmů tvůrců vládní politiky, kteří sledují takzvanou ničemnou maximu: „Vše pro nás a nic pro ostatní.“¹³ Role těchto „pánů“

12 Michael Crozier – Samuel P. Huntington – Joji Watanuke: *The Crisis of Democracy. Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, New York: New York University Press 1975.

13 Adam Smith: *The Wealth of Nations*, New York: Bantam Classics 2003, s. 96.

v politické aréně však není ve vzpomínané studii Trilaterální komise kritizována. Zřejmě proto, že „páni“ reprezentují „národní zájmy“, stejně jako ti, kteří tleskali, když vedli zemi do války „poté, co přemýšlivější členové naší společnosti vše co nejdůkladněji prozkoumali“ a dospěli k „morálnímu verdiktu“.

Aby překonali nadměrnou zátěž, kterou na stát kladou ony „zvláštní zájmy“, trilateralisté žádali „utlumení demokracie“. Požadovali návrat k pasivitě v případě nemajetných lidí a možná i návrat ke starým zlatým časům, kdy „prezident Truman mohl vládnout celé zemi spolu s relativně malou skupinkou právníků a bankéřů z Wall Street“. Jak je vidět, demokracie v oněch časech jen vzkvétala.

Trilateralisté tvrdili, že se drží původního záměru americké Ústavy, „v podstatě aristokratického dokumentu navrženého tak, aby krotil demokratické tendence“, svěřil moc „lepší sortě lidí“ a odstavil od politiky „ty, kteří nebyli dost bohatí, nenarodili se do dobrých rodin anebo nepatřili mezi prominentní lidi“, jak uvedl historik Gordon Wood.¹⁴ Na obranu jednoho z hlavních tvůrců Ústavy, Jamese Madisona, bychom však měli uvést, že jeho uvažování bylo svým způsobem předkapitalistické. Když totiž rozhodl, že moc by měla být v rukou „bohatší části národa“ nebo těch „schopnějších“, představoval si takovéto lidi na základě ideálu „osvíceného státníka“ a „vládného filozofa“ z vysněného antického Říma. Tito lidé měli být „ryzí a ušlechtilí“ a měli se vyznačovat „inteligencí, vlastenectvím, velkým majetkem a nezávislostí“. „Díky své moudrosti jsou totiž schopni lépe pochopit skutečný národní zájem. Jejich lásku k vlasti a smysl pro spravedlnost nebude možné obětovat ve prospěch dočasných nebo stranických zájmů.“ Tito výjimeční lidé „zkultivují a obohatí názory naší společ-

14 Gordon Wood: *The Creation of the American Republic, 1776–1787*, New York: W. W. Norton 1969, s. 513–514 (Ústava byla ve své podstatě aristokratický dokument navržený tak, aby ve své době zadržel demokratické tendence. Svěřil moc „lepší sortě“ lidí a vyloučil z podílu na rozhodování „ty, kteří nebyli dost bohatí, nenarodili se do dobrých rodin anebo nepatřili mezi prominentní lidi“). Lance Banning: *The Sacred Fire of Liberty. James Madison and the Founding of the Federal Republic*, Ithaca: Cornell University Press 1995, s. 245 (autor důrazně obhajuje oddanost Jamese Madisona vládě lidu, nicméně shoduje se s výše citovaným hodnocením Ústavy podle Gordona Wooda).

nosti“ a obhájí veřejný zájem proti „pletichám“ demokratické většiny.¹⁵ Pokrokoví wilsonovští intelektuálové mohli podobným způsobem najít útěchu v poznatcích behaviorálních věd, jak je v roce 1939 vyložil psycholog a pedagog Edward Thorndike:¹⁶

Lidstvo má velké štěstí, že existuje silná korelace mezi inteligencí a morálkou, jejíž součástí jsou projevy dobré vůle vůči občanům... Proto jsou naši vůdcové našimi dobrodinci, a mnohdy je jistější věřit jim nežli nám samotným.

Přestože to zní zajímavě, leckdo může namítnout, že Adam Smith byl ve svém pohledu na svět přece jen prozíravější.

SELEKTIVNÍ PŘEHLÍDKA VÁŽENÝCH DISIDENTŮ

Rozdíl mezi oběma zmíněnými skupinami intelektuálů zůstal zachován i v případě našich nepřátel. Hodnotově orientovaní intelektuálové v bývalém Sovětském svazu byli totiž považováni za vážené disidenty, kdežto aparátčíky a komisaře, tedy technokraty a politicky orientované intelektuály, jsme odsuzovali. Podobně je tomu třeba v Íránu, kde respektujeme odvážné disidenty a pohrdáme těmi, kteří hájí tamní klerikální režim. A to samé platí i na jiných místech světa.

V tomto smyslu se pojem „disident“ používá velmi selektivně. Nevztahuje se totiž na hodnotově orientované intelektuály doma ani na ty, kteří v zahraničí bojují proti tyraním, které podporují USA. Podívejme se na pozoruhodný případ Nelsona Mandely, kterého americké ministerstvo zahraničí vyškrtlo z oficiálního seznamu teroristů teprve v roce 2008.

15 Dopis Jamese Madisona Thomáši Jeffersonovi, 9. prosince 1787 (online), <http://founders.archives.gov>. Viz též Ralph Louis Ketcham: *James Madison. A Biography*, Charlottesville: University of Virginia Press 1990, s. 236, 247, 298.

16 Edward Thorndike: How May We Improve the Selection, Training and Life Work of Leaders? *Teachers College Record* 1939, s. 593-605.

Mandela díky tomu konečně mohl odletět bez zvláštního povolení do USA. O nějakých dvacet let dříve to však byl vůdce jedné z „nejznámějších teroristických skupin“ na světě, jak stojí ve zprávě Pentagonu.¹⁷ Snad i proto musel prezident Ronald Reagan podporovat režim apartheidu, intenzivně obchodovat s Jihoafrickou republikou navzdory sankcím, které proti ní schválil americký Kongres, a podpořit jihoafrické drancování okolních zemí, které si podle studie OSN vyžádalo jeden a půl milionu mrtvých.¹⁸ To byla jen jedna epizoda ve válce proti terorismu, kterou Reagan vyhlásil, aby bojoval proti „moru současné doby“ anebo, jak pravil ministr zahraničí George Schultz, proti „návratu k barbarství v moderní éře“.¹⁹

K tomu můžeme připočítat stovky tisíc obětí ve Střední Americe a desítky tisíc dalších na Blízkém východě – vedle jiných „úspěchů“. Není proto divu, že mistr v komunikaci Reagan je dodnes uctíván Hooverovým institutem na Standfordské univerzitě jako velikán, jehož „vlídný a přátelský duch jako by obcházel naší zemí a shlížel na nás“.²⁰

Příklad Latinské Ameriky je zvláště poučný. Pro ty, kteří v tomto regionu požadovali svobodu a spravedlnost, není v seznamu uctívaných disidentů místo. Například týden po pádu berlínské zdi bylo zavražděno šest předních latinskoamerických intelektuálů, jezuitských kněží, na přímý rozkaz vrchního velení armády v Salvadoru. Pachatelé pocházeli z elitního praporu, který byl vyzbrojený a vycvičený Washingtonem a měl za sebou úctyhodnou sérii krvavých násilností.

Zavražděné kněze si však málokdo připomíná jako vážné disidenty; ostatně opomíjeni jsou i další, kteří na západní polokouli skončili podobně. Respektovaní disidenti jsou na-

17 *Terrorist Group Profiles*, Department of State, January 1989. Viz též Robert Pear: U.S. Report Stirs Furor in South Africa, *New York Times*, 14. ledna 1989.

18 United Nations Inter-Agency Task Force, Africa Recovery Programme /Economic Commission for Africa, *South African Destabilization: The Economic Cost of Frontline Resistance to Apartheid* 1989, s. 13.

19 Noam Chomsky: *The Evil Scourge of Terrorism*, projev na konferenci pořádané Mezinárodní společností Ericha Fromma, Stuttgart, 23. března 2010.

20 Noam Chomsky: *Hopes and Prospects*, Chicago: Haymarket Books 2010, s. 211.

proti tomu ti, kdo se domáhali svobody ve zneprátelených zemích ve středovýchodní Evropě a Sovětském svazu. Tito lidé nepochybně trpěli, ale zdaleka ne tak hrozně jako jejich protějšky v Latinské Americe. O tom není pochyb. Jak píše historik John Coatsworth v knize *Cambridgeské dějiny studené války*, od roku 1960 do „pádu sovětského bloku v roce 1990 počty politických vězňů, obětí mučení a poprav z řad představitelů nenásilné politické opozice jednoznačně převyšují počty ze SSSR a jeho východoevropských satelitů“. Mezi popravenými byla i spousta církevních představitelů. A také došlo k masovým vraždám, které USA soustavně podporovaly, nebo k nim dokonce daly příkaz.²¹

Proč existují tak velké rozdíly? Někdo by mohl namítnout, že to, co se stalo ve východní Evropě, bylo významnější než události v jihoamerických zemích v našem područí. Bylo by jistě zajímavé sledovat obhajobu takového názoru. Podobně jako je fascinující domněnka, že máme ignorovat základní morální principy tam, kde můžeme být co nejvíce prospěšni. Tedy v oblastech, kde jsme zodpovědní za to, co se děje.

Málokoho zajímá, co Andrej Sacharov nebo Širín Ebadiová říkají o amerických a izraelských zločinech. Obdivujeme je za to, co říkají a dělají ve svých zemích. A právě to v ještě větší míře platí pro ty, kteří žijí ve svobodnějších a demokratičtějších společnostech. Mají totiž více příležitostí něco skutečně udělat. Je poměrně zajímavé, že v těch nejrespektovanějších společenských kruzích je praxe úplně opačná, než co příkazují elementární morální pravidla.

Války, které vedly USA v Latinské Americe v letech 1960–1990, měly kromě násilností i dlouhodobý historický význam. Abychom si ukázali jeden důležitý aspekt, byly to do značné míry války vedené proti církvi s cílem zlikvidovat „hrozné kacírství“ vyhlášené na Druhém vatikánském koncilu v roce 1962. Papež Jan XXIII. tehdy „zahájil nové období v dějinách katolické církve“, řečeno slovy významného teologa Hansa Künga. Papež se totiž vrátil k původnímu učení evangelíí, které od čtvrtého století po Kristu upadlo v zapomnění. Tehdy

21 John Coatsworth: *The Cold War in Central America, 1975–1991*, in: Melvyn P. Leffler - Odd Arne Westad (ed.): *The Cambridge History of the Cold War, Vol. 3, Endings*, Cambridge: Cambridge University Press 2010.

totiž císař Konstantin zavedl křesťanství jako oficiální náboženství v římské říši, čímž zahájil revoluci, která proměnila „pronásledované heretiky“ v „církvev, která pronásleduje jiné“. Kacířství Druhého vatikánského koncilu se ujali především latinskoameričtí biskupové, kteří začali „upřednostňovat chudé lidi“.²² Kněží, jeptišky i mnozí další totiž šířili radikálně pacifistické poselství evangelií mezi chudými a pomáhali lidem, aby se organizovali a změnili svůj úděl ve sférách vlivu USA.

Také prezident John F. Kennedy učinil v roce 1962 několik důležitých rozhodnutí. Jedním z nich bylo to, že změnil hlavní poslání vojáků v Latinské Americe z „obranu západní polokoule“ – což byl anachronismus pocházející z dob druhé světové války – na zajišťování „vnitřní bezpečnosti“. V praxi to znamenalo vyhlášení války obyvatelstvu, pokud se náhodou rozhodlo bojovat za svá práva.²³ Charles Maechling, hlavní plánovač pro vnitřní bezpečnost a protipovstalecké akce v letech 1961–1966, popsal důsledky zmíněného rozhodnutí jako posun od tolerování „chamtivosti a krutosti latinskoamerických vojenských kádrů“ až k „přímé spolupíně“ za jejich zločiny. Což mělo za následek, že USA začaly podporovat „metody vyhlazovacích komand připomínajících časy Heinricha Himmlera“.²⁴ Počátkem byl vojenský puč v Brazílii s podporou Washingtonu, k němuž došlo krátce po vraždě prezidenta Kennedyho v Dallasu a po kterém v této zemi vznikl vražedný národněbezpečnostní stát. Epidemie represí se poté rozšířila po celé západní polokouli, včetně převratu v Chile v roce 1973, jenž přivedl k moci Pinochetovu diktaturu. Připomeňme si také nejbrutálnější režim ze všech, argentinskou diktaturu, která se stala oblíbeným latinskoamerickým spojencem Ronalda Reagana. V osmdesátých letech přišla (nikoli poprvé) řada na Střední Ameriku – opět pod vedením tohoto „vládného

22 Noam Chomsky: *Hopes and Prospects*, Chicago: Haymarket Books 2010, s. 272.

23 National Security Action Memorandum 134 (NSAM 134): Report on Internal Security Situation in South America, 12. března 1962, in: *The Papers of John F. Kennedy*, Presidential Library and Museum, Boston.

24 Lars Schoultz: *Human Rights and United States Policy Toward Latin America*, Princeton: Princeton University Press 1981; Charles Maechling jr.: The Murderous Mind of the Latin American Military, *Los Angeles Times*, 18. března 1982.

a přátelského ducha“ podle akademiků z Hooverova institutu, který je dodnes oslavován za své úspěchy.²⁵

Zmíněná vražda jezuitských intelektuálů v době, kdy padla berlínská zeď, byla posledním úderem v boji proti kacífství. Také byla vyvrcholením hrůzného desetiletí v Salvadoru, které začalo vraždou arcibiskupa Óscara Romera, jemuž se přezdívalo „hlas těch, kteří nejsou slyšet“. Vítězové v této válce přiznali svoji odpovědnost za zabíjení s hrdotí. Škola Amerik (která se od těch dob přejmenovala), proslulá výcvikem latinskoamerických zabijáků, uvedla jako jeden z „argumentů“, že teologie osvobození, jejíž začátek se datuje od vzpomínaného Druhého vatikánského koncilu, byla „poražena s podporou armády USA“.²⁶

Popravdě řečeno, vraždění v listopadu 1989 bylo *takřka* posledním úderem. Bylo toho totiž třeba udělat ještě víc.

V následujícím roce se konaly první svobodné volby na Haiti a k velkému údivu ve Washingtonu, kde předpovídali snadné vítězství spřáteleného kandidáta z privilegované vrstvy, organizované obyvatelstvo ze slumů a hor zvolilo prezidentem Jeana-Bertranda Aristida, oblíbeného kazatele oddaného teologii osvobození. Spojené státy brzy podnikly kroky k podkopání jeho vlády. Po několika měsících došlo na Haiti k převratu, který Aristida svrhl. Moci se chopila vražedná junta, kterou – spolu s jejími stoupenci z řad bohatých elit – začal významně podporovat Washington. Navzdory mezinárodním sankcím spolu USA a Haiti čím dál více obchodovaly, což se nejvíce projevilo za vlády prezidenta Clintona, jenž dovolil ropné společnosti Texaco zásobovat vražedné haitské vládcy (v rozporu s jeho vlastními nařízeními).²⁷ Vynechám nyní skandální následky, vyjma toho, že v roce 2004 dva tradiční trýznitelé Haiti, USA a Francie, společně s Kanadou znovu tvrdě zasáhly, unesly prezidenta Aristida (který byl mezitím

25 Výroky o Reaganovi z Hooverova institutu při Standfordské univerzitě (Martin Anderson, Annelise Anderson) viz Paul Boyer: Burnishing Reagan's Disarmament Credentials, *Army Control Today*, září 2009.

26 Viz Adam Isacson – Joy Olson: *Just the Facts*, Washington: Latin America Working Group and Center for International Policy 1999, s. IX.

27 Noam Chomsky: Humanitarian Imperialism. The New Doctrine of Imperial Right, *Monthly Review*, 1. září 2008.

znovu zvolen) a poslali ho do Středoafričké republiky. Aristide a jeho strana navíc dostali zákaz kandidovat ve zmanipulovaných volbách v letech 2010–2011. Jde o aktuální epizodu v poměrně děsivé historii, která pokračuje již stovky let a o níž neví skoro nic ti, kteří jsou zodpovědní za zločiny. Tito lidé raději šíří mýty o tom, že jsou oddáni snahám chránit trpící před jejich hořkým údělem.

V roce 1962 učinil prezident Kennedy ještě jedno osudné rozhodnutí: poslal speciální americké jednotky pod vedením generála Williama Yarborougha do Kolumbie. Yarborough radil kolumbijským bezpečnostním složkám, jak provádět „paramilitární operace, sabotáže a teroristické akce proti přívržencům komunismu“, tedy činnost, kterou „podporují USA“.²⁸ Smysl výrazu „přívrženci komunismu“ zpochybnil respektovaný předseda kolumbijského Výboru pro lidská práva a bývalý ministr zahraničí, Alfredo Vázquez Carrizosa, jenž napsal, že Kennedyho vláda „vyvinula velké úsilí, aby proměnila naše pravidelné jednotky v protipovstalecké brigády a přijala novou strategii eskader smrti“. To vedlo k vytvoření toho,

co vešlo v Latinské Americe ve známost jako národní bezpečnostní doktrína ... [nikoli] obrana proti vnějšímu nepříteli, nýbrž způsob, jak učinit z vojáků pány nad životy a smrtí ... [s] povolením likvidovat vnitřní nepřátele jako třeba v Brazílii, Argentíně, Uruguayi či Kolumbii: v právu likvidovat sociální pracovníky a odboráře – zkrátka ženy i muže, kteří nepodporují establishment a kteří jsou označováni jako komunističtí extrémisté. Tento výraz může být použitý proti komukoli, včetně lidskoprávních aktivistů, jako jsem já.²⁹

Vázquez Carrizosu jsem navštívil v roce 2002 v jeho přísně střežené rezidenci v Bogotě. Byla to součást kampaně na obranu obhájců lidských práv v Kolumbii, kterou organizovala Amnesty International. Kolumbie má totiž hrůzostrašnou bilanci útoků proti aktivistům a odborářům, stejně jako

28 Noam Chomsky: *Rogue States*, Chicago: Haymarket Books 2015, s. 88.

29 Noam Chomsky: *Deterring Democracy*, New York: Hill and Wang 1991, s. 131.

nejčastějším obětí státního násilí: chudým a bezmocným.³⁰ Teror a mučení v Kolumbii časem obohatila chemická válka („fumigace“) na venkově pod záminkou boje proti drogám, což vedlo k dalšímu utrpení a útěku přeživších do městských slumů. Úřad nejvyššího státního zástupce v Kolumbii registruje více než 140 000 lidí zabitých kolumbijskými paramilitárními jednotkami, často v těsné spolupráci s armádou, která se těší podpoře USA.³¹

Tohle všechno je jen stručný náčrt krutých zločinů, za které nesou velký díl odpovědnosti právě Američané a které bychom mohli přinejmenším zmírnit. Je však mnohem pohodlnější hrát se na výsluní za to, že odvážně protestujeme proti zločinům našich nepřátel. Tato činnost jistě spouští lidi vyhovuje, ale není to prioritou hodnotově orientovaných intelektuálů, kteří berou svou odpovědnost vážně.

Oběti v naší sféře vlivu – na rozdíl od nepřátelských států – ovšem nejsou pouze ignorovány, ale často i cynicky napadány. Uvedu jeden do očí bijící příklad, který se odehrál pár týdnů po již zmíněné vraždě latinskoamerických intelektuálů v Salvadoru. Československý prezident Václav Havel zavítal na zasedání amerického Kongresu, kde před nadšeným publikem vychválil „obránce svobody“ ve Washingtonu, kteří „pochopili odpovědnost, jež vyplývá z toho, že jsou nejmocnější zemí na světě“. Nepochybně to byla i odpovědnost za brutální vraždu Havlových protějšků v Salvadoru. Liberální intelektuálové byli z jeho projevu nadšeni. Havel nám připomněl, že „žijeme v romantické době“, rozplýval se novinář Anthony Lewis v listu *New York Times*.³² Další komentátoři chválili Havlův „idealismus, ironii a humanismus“, když „představil obtížnou doktrínu spočívající v individuální odpovědnosti“. Kongres mezitím „projevil respekt“ k jeho mimořádnému talentu a zásadovosti a ptal se, proč Amerika postrádá intelektuály, kteří stejným způsobem „upřednostňují morálku nad svými sobeckými zájmy“.³³

30 N. Chomsky: *Hopes and Prospects*, s. 261.

31 Daniel Wilkinson: *Death and Drugs in Colombia*, *New York Review of Books*, 23. června 2011.

32 Anthony Lewis: *Abroad at Home*, *New York Times*, 2. března 1990.

33 Mary McGrory: *Havel's Gentle Rebuke*, *Washington Post*, 25. února 1990.

Není nutné ztrácet čas nad tím, jak by vypadala reakce, kdyby otec Ignacio Ellacuría, nejznámější ze zavražděných jezuitů v Salvadoru, pronesl podobná slova v ruské Dumě poté, co by elitní jednotky vyzbrojené a vycvičené Sovětským svazem zavraždily Václava Havla a půl tuctu jeho přátel; něco takového by samozřejmě bylo nepředstavitelné.

Protože jen obtížně vnímáme, co se odehrává před našimi očima, nepřekvapí, že vzdálenější události jsou pro nás naprosto neviditelné. Zmíním jeden poučný příklad: v květnu 2011 prezident Obama vyslal sedmdesát devět členů elitních jednotek do Pákistánu, aby provedli to, co nelze nazvat jinak než plánovaná vražda hlavního podezřelého z teroristických útoků z 11. září 2001 Usámy bin Ládina.³⁴ Ačkoli terč této operace byl neozbrojený a neměl ani ochranku (takže mohl být klidně zatčený), byl jednoduše zavražděn. Jeho tělo bylo poté shozeno do moře bez pitvy. V liberálním tisku jsme se dočetli, že šlo o „spravedlivou a nezbytnou“ akci.³⁵ Neproběhl žádný soud jako v případě nacistických válečných zločinců – což ostatně nezůstalo bez povšimnutí těch, kteří operaci schválili, ale zpochybnili její průběh. Jak nám připomíná harvardská právnička Elaine Scarryová, zákaz atentátů v mezinárodním právu sahá až do roku 1863, kdy Abraham Lincoln odsoudil takovou praxi jako „mezinárodní odpadlictví“ a „nehoráznost“, na niž „civilizované národy“ pohlížejí „s hrůzou“ a která zasluhuje „co nejpřísnější odplatu“.³⁶ Od té doby jsme ale ušli pořádný kus cesty.

K zabití bin Ládina se vztahují ještě další události – včetně ochoty Washingtonu podstoupit hrozbu války nebo zpřístupnění jaderného materiálu džihádistům, o čemž jsem již psal jinde. Zůstaňme však u názvu celé akce: operace Geronimo. Tento výraz vyvolal vlnu rozhořčení v Mexiku a protesty původních obyvatel v USA. Skoro nikdo jiný se totiž nepozastavil nad tím, že Obama ztotožnil bin Ládina s náčelníkem Apačů, jenž kdysi vedl odvážný odpor svého lidu proti útoč-

34 Mark Mazzetti - Helene Cooper - Peter Baker: Behind the Hunt for Bin Laden, *New York Times*, 2. května 2011.

35 Eric Alterman: Bin Gotten, *Nation*, 4. května 2011.

36 Elaine Scarry: Rules of Engagement, *Boston Review*, 8. listopadu 2006.

níkům. Bezstarostná volba názvu zmíněné operace nám připomíná, s jakou lehkostí pojmenováváme vražedné zbraně po obětech našich vlastních zločinů: Apač, Černý jestřáb, Čejen... Jak bychom asi reagovali, kdyby německá Luftwaffe nazvala své stíhačky „Žid“ nebo „Rom“?

Tyto „ohavné prohřešky“ se někdy otevřeně popírají. Uvedme si některé příklady ze současnosti. Před dvěma lety politolog Russell Baker psal v předním intelektuálním časopise *New York Review of Books* o tom, co se dozvěděl z díla „váženého historika“ Edmunda Morgana. Kolumbus a další mořeplavci údajně „našli jen prázdný kontinent řídce osídlený lovci a farmáři... V nekonečně velkém a nezkaženém světě, který se rozprostíral od tropických džunglí až k zamrzlému severu, mohl žít nanejvýš jeden milion lidí“.³⁷ Tento výpočet se však rozchází s realitou v řádech desítek milionů, přičemž „prázdný kontinent“ obývaly vyspělé civilizace. Na tento text zpočátku nepřišla žádná reakce. Teprve po čtyřech měsících redaktori časopisu otiskli opravu, když uvedli, že v Severní Americe mohlo žít až osmnáct milionů lidí. Ovšem zamlčeli desítky milionů dalších, kteří obývali prostor „od tropických džunglí až k zamrzlému severu“. Tato skutečnost je přitom známá již desítky let – včetně zmíněných civilizací a zločinů, k nimž mělo dojít. Ale zdá se, že to nestojí za zmínku. O rok později významný historik Mark Mazower zmínil v *London Review of Books*, že Američané „zacházeli špatně s původním obyvatelstvem“, což opět nevyvolalo žádný komentář.³⁸ Zvolili bychom snad výraz „špatné zacházení“ pro srovnatelné zločiny našich nepřátel?

VÝZNAM 11. ZÁŘÍ 2001

Předpokládejme, že se odpovědnost intelektuálů vztahuje k jejich morální odpovědnosti jakožto slušných lidských bytostí. Což znamená, že využívají svá privilegia a společenský

37 Russell Baker: A Heroic Historian on Heroes, *New York Review of Books*, 11. června 2009.

38 Mark Mazower: Short Cuts, *London Review of Books*, 8. dubna 2010.

status k tomu, aby bojovali za svobodu, spravedlnost, soucit a mír, a že budou mluvit nikoli jen o přečinech našich nepřátel, ale především o zločinech, na nichž se sami podílíme a které bychom mohli zmírnit nebo ukončit. Jak bychom v takovém případě přemýšleli o událostech z 11. září 2001?

Představa, že 11. září „změnilo svět“, je pochopitelně velmi rozšířená. Tehdejší události měly jistě velký dopad jak na domácí, tak na mezinárodní dění. Prezident George W. Bush opět vyhlásil válku proti teroru, přičemž ta původní, kterou vedl Reagan, již „zmizela“ z naší paměti, abychom si vypůjčili oblíbený výraz latinskoamerických zabijáků, protože její výsledky neodpovídaly idealizované představě o nás samotných. Dalším důsledkem byly invaze do Afghánistánu a Iráku, a nověji také intervence do několika dalších zemí na Blízkém východě, stejně jako pravidelné výhrůžky útokem na Írán („všechny možnosti jsou otevřené“, jak zní oblíbená fráze). Náklady byly po všech stránkách enormní, což nás staví před zdánlivě samozřejmou otázkou: Existovala k tomu všemu alternativa?

Řada analytiků poukázala na to, že bin Ládín ve své válce proti USA vlastně uspěl. „Opakovaně totiž tvrdil, že jediná cesta, jak vypudit Američany z muslimského světa a porazit jejich vazaly, je zatáhnout USA do série malých, ale nákladných válek, které je nakonec zruinují,“ jak píše novinář Eric Margolis. „Spojené státy se za George W. Bushe i Baracka Obamy chytily do bin Ládínovy pasti... Absurdně nafouklé vojenské výdaje a závislost na dluzích ... můžou být tím nejničivějším dědictvím muže, jenž věřil, že porazí USA.“³⁹ Zpráva Watsonova institutu při Brownově univerzitě uvádí, že celkové válečné náklady se pohybují v rozmezí tří až čtyř miliard dolarů.⁴⁰ To je na jednoho muže docela slušný výkon.

Skutečnost, že Washington sedl bin Ládínovi na lep, byla jasná od začátku. Analytik CIA odpovědný za pátrání po Usámovi v letech 1996–1999 napsal: „Bin Ládín sdělil Američanům přesné důvody, proč proti nim vede válku.“ A dále, že

39 Eric S. Margolis: Osama's Ghost, *The American Conservative*, 20. května 2011.

40 Daniel Trotta: Cost of War at Least \$3.7 Trillion and Counting, *Reuters*, 29. června 2011.

vůdce Al-Káidy „chtěl obrátit USA a politiku Západu obecně proti islámskému světu“. Jak Scheuer vysvětluje, bin Ládín byl v zásadě úspěšný: „Americká politika i armáda dokončují radikalizaci islámských společností, o což Usáma se střídavými úspěchy usiloval od devadesátých let. Je třeba uznat, že Spojené státy zůstávají jediným nepostradatelným spojencem bin Ládira.“⁴¹ A zřejmě je tomu tak i po jeho smrti.

Můžeme z dobrých důvodů věřit, že džihádistické hnutí by bylo za jiných okolností oslabeno, o čemž se vedly ostré polemiky i v jeho vlastních řadách. K tomuto „zločinu proti lidskosti“, jak se právem 11. září nazývá, šlo přistoupit právě jako ke kriminálnímu činu a s pomocí mezinárodního společenství vypátrat podezřelé. O tom se běžně mluvilo hned po útocích, ale politici ve Washingtonu tento nápad zavrhli. Zdá se, že nikdo nevěnoval pozornost nesmělému návrhu Tálibánu (ačkoli nevíme, jak vážně míněná nabídka to byla), že vydá vůdce Al-Káidy k soudnímu stíhání.

V inkriminované době jsem citoval závěr novináře Roberta Fiska, že hrozivý zločin z 11. září byl spáchán „podle a nesmírně krutě“ – což bylo přesné stanovisko. Mohlo to však být i horší. Představme si, že by let číslo 93 (který se zřítíl v Pensylvánii poté, co odvážní pasažéři svedli boj s teroristy) narazil do Bílého domu a zabil prezidenta. A že by pachatelé tohoto zločinu zavedli v USA brutální diktaturu, která by pozabíjela tisíce lidí a mučila další desítky tisíc. Předpokládejme, že tato diktatura by založila mezinárodní teroristické centrum, které by pomáhalo s budováním podobných zločinných států v dalších zemích. A konečně (jako třešničku na dortu) by si tato nová vláda pozvala tým ekonomických poradců – říkejme jim „Kandahár boys“ –, kteří by přivedli americkou ekonomiku k jedné z nejhorších krizí v historii. To by bylo mnohem horší než útoky z 11. září 2001.

Jak ale víme, nejde o žádný myšlenkový experiment, protože přesně tohle se odehrálo. Mám samozřejmě na mysli událost, která se v Latinské Americe často nazývá „první 11. září“: stala se 11. září 1973, kdy USA uspěly ve svém úsilí svrhnout

41 Michael Scheuer: *Imperial Hubris. Why the West Is Losing the War on Terror*. Washington, DC: Patomac Books 2004.

demokraticky zvolenou vládu Salvadora Allendeho v Chile. Došlo k tomu po vojenském převratu, který vynesl k moci diktaturu pod vedením generála Augusta Pinocheta. Chilský režim následně dosadil do vedoucích pozic „Chicago boys“ – ekonomy proškolené na univerzitě v Chicagu, aby transformovali tamní hospodářství. Připomeňme si prudké zvýšení ekonomických nerovností, mučení nebo únosy a vynásobme počty obětí v Chile pětadvaceti – tím získáme z pohledu běžného Američana představu, o kolik bylo první 11. září horší.

Cílem chilského puče bylo – slovy členů tehdejší administrativy prezidenta Nixona – zničit „virus“, který by mohl povzbudit všechny, „kteří se nám chtějí vysmívat“ – vysmívají se nám tak, že převezmou kontrolu nad vlastními zdroji surovin a budou sledovat nezávislou politiku, která se stane trnem v oku Washingtonu. V pozadí zmíněných událostí bylo stanovisko členů Nixonovy Rady národní bezpečnosti, že když USA nebudou kontrolovat Latinskou Ameriku, nemůžou očekávat, že se jim podaří „nastolit řád podle svých vlastních představ kdekoli jinde na světě“. „Důvěryhodnost“ Washingtonu by byla v takovém případě podkopána, jak podotkl Henry Kissinger.

První 11. září však nezměnilo svět. Nebyla to „žádná významná událost“, jak po několika dnech Kissinger ujistil svého prezidenta. A vezmeme-li v potaz, jak málo prostoru se této události věnuje v konvenční výuce historie, sotva můžeme jeho slova zpochybnit, třebaže přeživší oběti chilské diktatury můžou mít na celou problematiku jiný názor.

Podobné události malého významu se neomezovaly jen na puč, který zničil chilskou demokracii a uvedl do pohybu sled dalších hrozivých událostí. Jak již bylo řečeno, první 11. září bylo pouhou epizodou v dramatu, které se začalo psát v roce 1962. Prezident Kennedy tehdy změnil poslání latinskoamerických vojáků na obranu „vnitřní bezpečnosti“. Otřesné následky tohoto rozhodnutí jsou rovněž bezvýznamné, což málokoho překvapí, pokud je monopol na historii v rukou odpovědných intelektuálů.

INTELEKTUÁLOVÉ A JEJICH VOLBA

Vraťme se ještě ke dvěma kategoriím intelektuálů, o kterých byla řeč výše. Zdá se, že konformní intelektuálové, kteří podporují oficiální politické cíle a přehlížejí nebo obhajují zločiny svých domovských států, se těší společenským privilegiím a poctám, kdežto hodnotově orientovaní intelektuálové bývají trestáni. Tento zvyk sahá hluboko do historie. Jistý muž obviněný z toho, že kazí athénskou mládež, musel kdysi vypít číši jedu. Dreyfusovci zase čelili obviněním z „korumpování jednotlivců i celé společnosti“. Hodnotově orientovaní intelektuálové v šedesátých letech byli osočováni z narušování „indoktrinace mladých lidí“.⁴² A ve Starém zákoně se postavy, které by byly podle dnešních měřítek považovány za disidenty, pro změnu nazývají „proroci“. Tito lidé velmi silně rozčilovali tehdejší establishment kvůli své kritické geopolitické analýze, odsuzování zločinů mocných vládců, výzvami ke spravedlnosti, zájmu o chudé a trpící. Achab, nejhorší z biblických králů, odsoudil proroka Eliáše jako člověka, který nenávidí Izrael, tedy jako prvního „sebenenávisného Žida“ nebo stoupence „antiamerikanismu“, jak tomu bývá zvykem v současnosti. S proroky se zacházelo krutě – na rozdíl od pochlebovačů u královského dvora, kteří byli později označeni za „falešné proroky“. Je to pochopitelné. Bylo by překvapivé, kdyby tomu bylo jinak.

Zdá se mi, že v případě odpovědnosti intelektuálů stačí připomenout základní pravdu. Intelektuálové jsou obvykle privilegovaní lidé; privilegia znamenají příležitosti a příležitosti přinášejí odpovědnost. Tito lidé pak mají na výběr.

42 Obvinění dreyfusovců cituje Geoffrey Hawthorn: *Enlightenment and Despair. A History of Social Theory*, Cambridge: Cambridge University Press 1976, s. 117.

KAPITOLA DRUHÁ

TERORISTÉ, PO KTERÝCH PÁTRÁ CELÝ SVĚT

Dne 13. února 2008 byl zavražděn Imád Mugníja, vojenský šéf libanonské organizace Hizballáh. „Svět se bez tohoto muže stal lepším místem pro život,“ uvedl mluvčí amerického ministerstva zahraničí Sean McCormack. „V každém případě se dočkal spravedlnosti.“⁴³ Ředitel Státní výzvědné služby (FBI) Mike McConnell dodal, že Mugníja měl „na svědomí víc amerických a izraelských životů než jakýkoli terorista s výjimkou Usámy bin Ládina“.⁴⁴

Také v Izraeli vypuklo veselí, protože „jeden z nejhledanějších mužů na světě, po kterém pátrali Izraelci i Američané,“ stanul tváří v tvář spravedlnosti, jak napsal list *Financial Times*.⁴⁵ V článku s titulkem „Militant hledaný po celém světě“

43 Nada Bakri - Graham Bowley: Top Hezbollah Commander Killed in Syria, *New York Times*, 13. února 2008.

44 Associated Press, *Intelligence Chief: Hezbollah Leader May Have Been Killed by Insiders or Syria*, 17. února 2008.

45 Cynthia O'Murchu - Farrid Shamsuddin: Seven Days, *Financial Times*, 16. února 2008.

stálo, že Mugníju po 11. září 2001 „vystřídal bin Ládín v seznamu nejhledanějších teroristů“, takže obsadil až druhé místo „mezi nejnebezpečnějšími fanatiky na světě“.⁴⁶

Jsou to výstižná slova, alespoň podle pravidel angloamerického diskurzu. Podle něj totiž „svět“ znamená politiky ve Washingtonu a Londýně (a kohokoli, kdo s nimi náhodou souhlasí). Běžně proto například čteme, že „svět“ plně podpořil prezidenta George W. Bushe, když nařídil bombardování Afghánistánu. Může to sice platit pro „svět“, ale stěží pro skutečný svět, jak ukázal průzkum Gallupova ústavu poté, co vyšel najevo záměr zaútočit na Afghánistán. Světová podpora byla nepatrná. V Latinské Americe, která má s USA bohaté zkušenosti, se pohybovala od dvou procent v Mexiku až po šestnáct procent v Panamě. Tato podpora byla ovšem podmíněna tím, že budou vypátráni skuteční pachatelé (což se nepodařilo ani po osmi měsících, jak přiznala samotná FBI) a nebudou se bombardovat civilní cíle (na které se okamžitě začalo útočit).⁴⁷ Většina světa zkrátka upřednostňovala řešení s využitím diplomacie a soudů, což však odmítl „svět“.

PO STOPÁCH TERORU

Jestliže se neomezíme na „svět“, ale podíváme se i na opravdový svět, mohli bychom najít další kandidáty na pozici nenáviděnějších zločinců. Tento myšlenkový experiment bude velmi poučný.

List *Financial Times* uvedl, že většina obvinění proti Mugníjovi nemá reálné opodstatnění. Nicméně „jeden z mála případů, kdy jeho vinu doložit s určitostí lze, se týká únosu letadla společnosti TWA v roce 1985, při kterém byl zavražděn potápěč amerického námořnictva“.⁴⁸ To byl jeden ze dvou

46 Ferry Biedermann: A Militant Wanted the World Over, *Financial Times*, 14. února 2008.

47 Jeff Nygaard našel v médiích jeden odkaz na průzkum Gallupu, krátké oznámení v *Omaha World-Herald*, že „úplně zkreslil svá zjištění“. *Nygaard Notes Independent Weekly News and Analysis*, 16. listopadu 2001, přetištěno in *Counterpoise* 5, č. 3/4 (2002).

48 F. Biedermann: A Militant Wanted the World Over.

brutálních činů, který přiměl novináře, aby zvolili terorismus na Blízkém východě jako událost roku 1985. Tím druhým byl únos výletní lodi *Achille Lauro*, při němž byl zastřelen americký vozičkář Leon Klinghoffer.⁴⁹ Takovéto postoje přesně vystihují „svět“. Jenže opravdový svět se na tyto problémy dívá přece jen trochu jinak.

Únos *Achille Lauro* byl odplatou za bombardování Tuniska, které o týden dříve nařídil izraelský premiér Šimon Peres. Jeho letectvo – kromě jiných zvěrstev – zabilo pětasedmdesát Tunisánů a Palestinců pomocí chytrých bomb. Ty roztrhaly jejich těla na kusy, což velmi jasně ukázal přední izraelský novinář Amnon Kapeliouk.⁵⁰ Washington přitom zapomněl varovat Tunisko jakožto svého spojence, že bombardéry jsou na cestě – třebaže americká šestá flotila i výzvědné služby s největší pravděpodobností o chystaném útoku věděly. Státní tajemník Georg Schultz informoval izraelského ministra zahraničí Jicchaka Šamira, že Washington „má velké pochopení pro izraelskou operaci“ a že ji ke všeobecnému souhlasu považuje za „legitimní odpověď“ na „teroristické útoky“.⁵¹ O několik dní později Rada bezpečnosti OSN jednomyslně odsoudila bombardování jako „akt ozbrojené agrese“ (USA se zdržely hlasování).⁵² „Ozbrojená agrese“ je samozřejmě mnohem horší zločin než mezinárodní terorismus. Budme ale k vládám USA a Izraele shovívaví a zůstaňme u méně závažného obvinění.

O několik dní později Peres odletěl do Washingtonu na konzultaci s tehdejším předním globálním teroristou Ronaldem Reaganem, jenž odsoudil „mor terorismu“, tentokrát opět v souladu s názory „světa“.⁵³

„Teroristickým útokem“, který posloužil Schultzovi a Peresovi jako záminka k bombardování Tuniska, byla vražda tří Izraelců v kyperské Larnace. Vrazi, jak připustil Izrael, neměli

49 Noam Chomsky: *Middle East Illusions*, London: Rowman & Littlefield 2004, s. 235.

50 Amnon Kapeliouk: *Yediot Ahronot*, 15. listopadu 1985.

51 Bernard Gwertzman: U.S. Defends Action in U.N. on Raid, *New York Times*, 7. října 1985.

52 *Yearbook of the United Nations*, Vol. 39, 1985, s. 291.

53 Bernard Weinraub: Israeli Extends „Hand of Peace“ to Jordanians, *New York Times*, 18. října 1985.

s Tuniskem nic společného, třebaže měli jisté vazby na Sýrii.⁵⁴ Tunisko se přesto stalo hlavním cílem. Bylo totiž na rozdíl od Damašku bezbranné a navíc mělo jednu výhodu: dalo se tu zabít mnohem víc palestinských uprchlíků.

Vraždy v Larnace byly považovány za další odplatu – tentokrát jako odpověď na pravidelné únosy lodí, které v mezinárodních vodách prováděl Izrael. Bylo při nich zabito mnoho lidí a ještě více jich skončilo bez udání důvodu na dlouhou dobu v izraelských vězeních. Jeden z nechvalně známých příkladů je izraelská tajná věznice s mučírnou označená číslem 1391. Můžeme se o ní dozvědět řadu zajímavých informací z izraelského a zahraničního tisku.⁵⁵ Podobné izraelské zločiny redaktori v USA samozřejmě dobře znají a sem tam je dokonce zmíní v novinách.

Vražda Američana Klinghoffera je všeobecně známá a vyvolává pohoršení. Stala se námětem opery či televizního filmu a šokovala komentátory, kteří odsoudili barbarství Palestinců – těchto „dvouhlavých bestí“ (jak prohlásil premiér Menachem Begin), „zdrogovaných švábů pobíhajících v láhvi“ (slovy náčelníka generálního štábu Rafaela Ejtana), kteří jsou „ve srovnání s námi jako kobylky“, jejichž hlavy bychom měli „rozbít o zed“ (premiér Jicchak Šamir).⁵⁶ Anebo, jak se v hebrejštině říká, „arabušim“, což je slangová obdoba slov jako „negr“ nebo „židáček“.

Po zvlášť nechutných projevech osadnického teroru a záměrném ponižování palestinského města Halhul na Západním břehu Jordánu v prosinci 1982, které pohoršilo dokonce i jestřáby na izraelské politické scéně, napsal známý vojenský analytik Joram Peri tato rozhořčená slova: „Cílem izraelské armády je ničení práv nevinných lidí jen proto, že jsou arabušim žijící na území, které nám údajně přislíbil Bůh.“ Tento úkol se

54 Viz Noam Chomsky: *Necessary Illusions*, Toronto: House of Anansi 1995, kapitola 5.

55 Viz např. Aviv Lavie: *Inside Israel's Secret Prison*, *Ha'aretz*, 23. srpna 2003.

56 Yoav Biran: Minister Plenipotentiary, Embassy of Israel, letter, *Manchester Guardian Weekly*, 25. července 1982; Gad Becker: *Yediot Ahronot*, 13. dubna 1983; Reuters: Shamir Promises to Crush Rioters, *New York Times*, 1. dubna 1988.